

Gentleman ještě nevymřeli – Ing. Ladislav Kofnovec, CSc., osmdesátiletý

O čem jiném psát v případě muže, který pohnul celým informačním oborem nejen u nás, ale i, jak se dnes říká, globálně, než o jeho dílu a osobnosti. Tím dílem je jednak obdivuhodná knihovna odborných studií, monografií, článků, překladů, přednášek a glos, jednak ovšem nezdokumentovatelné, nenásilné, ale velmi účinné (protože vlastním příkladem kultivované) působení na

všechny z nás, kteří jsme měli to štěstí a byli mu v různých dobách pracovně a lidsky nablízku. Tou osobností je gentleman českého – a troufám si říci i světového společenství lidí, kteří s ním ve 2. polovině 20. století vytvářeli moderní jádro profese odborného knihovnictví, dokumentace a vědecko-technických informací. Záměrně nepíši česky „džentlmen“, protože v jeho případě jde přímo o britsky a všeobecně západně stříženou osobnost (původem ze staré pražské obchodnické rodiny) v morálce občanské, pracovní i ryze soukromé.

Pokud jde o členství, vystupují do popředí organizace jako YMCA, Aeroklub Republiky československé (v mládí byl plachtařem i pilotem motorových sportovních letadel), British Council, FID, ČSVTS (dnes Český svaz vědeckotechnických společností, dříve Československá vědeckotechnická společnost), ale zcela mezi nimi chybí legitimace jakékoliv politické strany. A přitom, protože se v zaměstnání vždy prosazoval jen svou prací, a to prací nadmíru odbornou, usilovnou a poctivou, mohl i přesto stát po desetiletí v čele významných útvarů, jako byly technická knihovna a dokumentace Výzkumného ústavu materiálu a technologie v 50. letech a od 60. do 80. let odbory orientované na metodiku, normalizaci a selekční jazyky v Ústavu technických a ekonomických informací

(UTEIN) a později v Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací (ÚVTEI). Absolvoval i aspiranturu v oboru pomocných věd historických (obor „informační věda“ byl aprobován až v roce 1996) na tehdejší katedře vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty UK a stal se kandidátem věd.

Výjimečná je také jeho publikační činnost, která zahrnuje 24 titulů monografií včetně jím redigovaných sborníků, 179 statí v časopisech a sbornících, 129 přednášek na školeních a konferencích a 101 překladů, recenzí či referátů o publikacích.¹⁾ Z tohoto počtu je téměř třicet prací publikováno v zahraničí, a to v německém, anglickém, francouzském, ruském a maďarském jazyce, přičemž nejsou započítána díla vydaná ve slovenštině.

Již z tohoto úvodu je patrné, že jubilatovo dílo by si pro svůj význam i rozsah zasloužilo systematické monografické zpracování, v tomto výročním medailonu se však pokusme nastínit alespoň jeho základní milníky.

Vyslovili se v našem oboru, a to už téměř po čtyřech desítkách let, jméno inženýra Kofnovce, vybaví se snad každému především zkratka MDT (tedy Mezinárodní desetinné třídění). I když se nejedná o jedinou Kofnovcovu specializaci, přibližme si ji jako jednu z významných. MDT mladého studenta Ladislava upoutalo někdy před koncem 2. světové války prostřednictvím dnes už zapomenuté publikace Františka Kříže „Desetinné třídění, jeho princip a použití“, vydané v roce 1944. Před tím však ještě po válečné maturitě prožil totální nasazení a zúčastnil se i domácího odboje, po válce pak vystudoval Vysokou školu politickou a sociální a začal pracovat jako knihovník v Ústavu pro výzkum strojní. Tam se po letech od přečtení Křížovy knížky setkal s metodou, kterou propracovával po celou další pracovní kariéru – s metodou systematizace informací. Asi nebylo náhodou, že to byla právě teorie a praxe systematického pořádání lidského poznání, které Kofnovce upoutaly, protože sám je od nатуry systematikem.

Význam práce, kterou vykonal pro rozvoj tohoto genálního nástroje knihovnické, dokumentační a informační praxe, přesahuje naše hranice. U nás vybudoval a desítky let (od počátku 60. do konce 80. let) řídil Ústřední klasifikační komisi, která kooperovala přímo s Ústředním klasifikačním výborem Mezinárodní federace pro informace a dokumentaci (FID/CCC). Ing. Kofnovec byl v období 1965–1988 jeho řádným členem a v některých letech plnil i funkci jeho místopředsedy. Dlouhodobý Kofnovcův zájem o MDT byl samozřejmě provázen intenzivní publikační činností. V roce 1966 poprvé vyšla Kofnovcova monografie *Vývoj a současný stav MDT a jeho používání v ČSSR*, která byla později vydána v několika aktualizovaných vydáních. *Průručka Mezinárodního desetinného třídění* vyšla na Slovensku poprvé v roce 1976 a pak ještě ve třech upravených vydáních z let 1979, 1980 a 1989. Kromě odborných prací o MDT se Ing. Kofnovec podílel (i ve spolupráci se svým dlouholetým kolegou a přítelem z ÚVTEI Ing. Dušanem Simandlem) na redakci a vydání různých verzí tabulek MDT. První vyšly v roce 1966 a ještě v letech 1994–1995 – tedy po své sedmdesátce – vydal Ing. Kofnovec prostřednictvím firmy svého syna Artifex a v licenci Konsorcia UDC č. 9306 zkrácené vydání MDT ve třech dílech (1. Pomocné tabulky. Třídy 0/53; 2. Třídy 54/9; 3. Abecední předmětový rejstřík).

Na začátku 70. let realizoval L. Kofnovec ve spolupráci s Ing. Dušanem Simandlem projekt, jehož cílem byla komplexní kvantifikace celkové i vnitřní struktury úplného

spektra vědecké a technické (resp. odborné) literatury na základě oborových třídění vybraných referátových časopisů. Jednalo se o významný příspěvek k charakteristice makrostruktury vědecké literatury a mapování soudobého stavu vědeckého poznání, jak jej dnes např. na základě citačních rejstříků rozvíjí ISI (Institute of Scientific Information).²⁾

Nejvýraznější charakteristikou profesionálního uplatnění Ing. Kofnovce byla přímo vášeň všechno, čeho se studiem i vlastní praxí dobral, sdělit. Na prvním místě jsou to sdělení literární, i když nepominutelnou složkou Kofnovcových odborných aktivit byla i práce učitele, lektora a instruktora. Už začátek Kofnovcova odborného literárního života byl impozantní. Svoji první stat „Plánování dokumentace ve výzkumném ústavu“ zveřejnil v časopise *Technická knihovna* v listopadu 1957, kdy už sice dosáhl Kristových let, ale do konce následujícího roku (1958) publikoval dalších 21 článků a studií – a nikoliv ledajakých. Jsou mezi nimi dokonce hned čtyři staté vydané v zahraničí. Kromě článku „Arbeitszeitermittlung in einer technischen Literaturstelle“ v německém měsíčníku *Dokumentation* zveřejnil spoluautorsky s dalším „otcem zakladatelem“ československé dokumentace a VTEI Ing. Jiřím Spiritem, CSc., tři důležité příspěvky. Šlo o články „L'information scientifique et technique en Tchécoslovaquie“ v celosvětově rozšiřovaném časopise *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques*, „Der thematische Plan eines Unternehmens oder Institutes als Grundlage für die Informationstätigkeit“ v časopise *Dokumentation* a zejména referát na Mezinárodní konferenci o vědeckých informacích (International Conference on Scientific Information) pořádané americkým Národním výborem pro výzkum (National Research Council) společně s Národní akademií věd ve Washingtonu (National Academy of Sciences) v listopadu 1958 s názvem „Systematically ascertaining requirements of scientists for information“, kde Kofnovec se Spiritem již přímo vizionářsky prosazovali myšlenku automatizované služby SDI. SDI sice v té době byla již známa a praktikována jako určitý způsob výstřížkové upozorňovací dokumentační služby pro specifické potřeby uživatelů informačních středisek v podnicích a výzkumných ústavech, ovšem samozřejmě bez použití výpočetní techniky.

Kromě průkopnictví této formy jedné z nejracionalnějších vědeckoinformačních služeb, z níž se vyvinuly dnes velmi rozšířené a uživateli všeho druhu vděčně přijímané SDI, resp. alert, ARI či clippings, náleží Ing. Kofnovcovi u nás ještě jeden významný primát, na jehož realizaci jsem měl tu čest se podílet. Potkali jsme se jako kolegové v úseku výzkumu a racionalizace ÚVTEI, řízeném tehdy (v letech 1969–1970) dalším „otcem zakladatelem“ našeho oboru, Ing. Augustinem Mertou, CSc. V tomto oddělení se sledovaly zejména západní vývojové směry ve VTEI a Ing. Kofnovce i mne oslovil tehdy nastupující trend komunikace bibliografických záznamů ve strojem čitelné formě, reprezentovaný jednak projektem MARC v americké Kongresové knihovně a jednak databázemi, zpravidla komerčně produkovanými dokumentačními a referátovými službami jako počítačové verze jejich tištěných bulletinů. Byl to on, který mne, jako sice už zkušeného „automatizátora“ VTEI, ale ještě nezkušeného publikistu, vybídl ke společnému článku na toto téma a ihned navrhl jeho konkretizaci v podobě charakteristiky tehdy právě se rozbíhající realizace dnes už celosvětově proslaveného projektu Henriette Avramové „Machine Rea-

dable Catalog“ (MARC). Oba jsme samozřejmě ještě tehdy nemohli tušit, na jak dlouho projekt MARC ovlivní zejména oblast národních bibliografií, ale zejména díky Kofnovcovi, který se celoživotně věnoval také tvorbě oborových norem, jsme vystihli, že je to právě standardizace, která sehraje v postupujícím zavádění výpočetní techniky do našeho oboru rozhodující a zároveň skutečně profesionalizující úlohu – na rozdíl od množství tehdy nejen u nás rozvíjených experimentů, v nichž se navzájem nekompatibilně ukládala data v nejrůznějších strukturách, zpravidla podle toho, na co stačili svými schopnostmi tehdejší programátoři. Tak byl v našem společném článku v únorovém čísle časopisu *Metodika a technika informací* v roce 1970 poprvé československé odborné veřejnosti představen perspektivní způsob standardizované komunikace záznamů na počítačových médiích, který ovlivňuje světové knihovnictví a bibliografii dodnes. K implementaci formátu MARC v českých knihovnách a ČNB však došlo až 20 let po publikování článku.

V oblasti VTEI také docházelo v té době ve stále větším počtu oborů k rozvoji standardizované distribuce dokumentačních a referátových časopisů na magnetické páse. Tento vývoj jsme s Ing. Kofnovcem důkladně sledovali a publikačně pokrývali, ale především na jeho základě a s jeho inspirací jsem v roce 1971 vytvořil projekt Ústřední technické základny československé soustavy VTEI, který byl později úspěšně realizován. Jeho hlavním smyslem bylo efektivní a racionální využití zahraničních databázových zdrojů vědeckých a technických informací ve prospěch pokud možno co největšího počtu československých výzkumných a vývojových pracovníků.

Zatímco mne na tehdy vznikajících systémech distribuce informací na digitálním nosiči zajímaly spíše syntax dat a realizace služeb SDI v našich specifických podmínkách, Ing. Kofnovce v této oblasti zaujal – vzhledem k jeho bytostnému zájmu o systematickou klasifikaci (viz vzpomenuť fenomén MDT) – především problém selekčního jazyka v prostředí strojového vyhledávání informací. Jedním z výsledků tohoto zájmu o věcný popis dokumentů v různě strukturovaných záznamech v magnetopáskových službách byla obsáhlá studie „Obsahový popis a vyhledávání dokumentů v automatizovaných informačních systémech“, otištěná v roce 1975 ve sborníku *Knihovna*, která tehdejší situaci ve světě důkladně zmapovala a poskytla naší odborné veřejnosti přehled o nejvýznamnějších vývojových proudech v oboru.

V té době se také projevila Kofnovcova prozíravost ve vnímání jádra našeho oboru. Dobře vystihl, že tímto jádrem je problém společenské komunikace poznatků, přičemž aby došlo k úspěšné komunikaci, musí být informace profesionálně pořádně podle svého obsahu. Kofnovce však zůstal pouze u desetinného třídění, ale vzhledem ke svému organizačnímu talentu a také celoživotní inklinaci k metodické práci se v Československu stal zakladatelem institucionálně pojatého výzkumu a vývoje i dalších forem a technik věcného pořádání informací. Stál u zrodu Střediska pro selekční jazyky v ÚVTEI, jehož vedením byl po jeho vzniku pověřen Jaroslav Skolek, a svou angažovaností na mezinárodním poli, především v již zmíněném výboru FID/CCC, přispěl jako jeden z významných světových odborníků k rozvoji metod indexace v podmínkách strojového zpracování informací. Tato vědecko-výzkumná činnost jej logicky přivedla i na Karlovu univerzitu, kde byl tehdejší katedrou vědeckých informací a knihovnictví angažován jako externista ve

vedení výběrových seminářů. Vyvrcholením této spolupráce se pak stala jeho disertační práce *Změny metod a technologie práce při institucionalizovaném procesu zpracování a šíření vědeckých a technických informací v současné etapě rozvoje*, kterou v roce 1980 úspěšně završil svou aspiranturu.

Až do roku 1984, kdy dospěl do důchodového věku, řídil Ing. Kofnovce v ÚVTEI odbor metodiky, pracující jako významná složka úseku výzkumu a racionalizace VTEI; součástí činnosti odboru bylo i metodické řízení vývoje selekčních jazyků, v jeho rámci také probíhala příprava oborových norem, kterou zabezpečovalo Oborové normalizační středisko pod vedením Karla Pecha, a ediční příprava sborníků odborných studií *Problémy teorie a praxe VTEI* a periodika *Metodický zpravodaj československé soustavy VTEI* (zde pod osobní Kofnovcovou redakcí). V rámci útvaru pod vedením Josefa Vondry působilo i oborové informační středisko našeho oboru, nazývaného tehdy u nás „informatika“ (OBIS pro informatiku). Ani po odchodu do důchodu³⁾ nepřestal L. Kofnovce odborně pracovat. Jeho dílo v následujících více než deseti letech, především na poli rozvoje MDT, zasluhuje uznání a rozhodně i obdiv. Není bez zajímavosti, že ještě letos pilně navštěvoval soukromé počítačové kurzy⁴⁾, aby si i v tak vysokém věku, ale vlastně „teprve“ ve dvacátém roku svého penzijního života, udržel kontakt s tím, co výpočetní a telekomunikační technika přináší člověku na začátku 21. století.

Nezbývá než Ing. Ladislavu Kofnovcovi, CSc., popřát, aby se i v důchodu dožil dalších desetiletí, aby byl stále oním gentlemanem (a „clever manem“), jak jej známe, a hlavně aby i nadále zůstal mezi těmi, kteří jej ctí a mají jej upřímně rádi.

Rudolf Vlasák
Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK
rudolf.vlasak@ff.cuni.cz

Poznámky:

- 1) Když jsem měl poprvé v životě příležitost zadat online rešeršní dotaz (bylo to v roce 1977 z terminálu v oxfordské kanceláři Rogera Billboula, tehdy manažera Aslib, který právě zahajoval vydávání časopisu *Online Information* a současně zakládal první magnetopáskovou službu v našem oboru LISA a rád mně, jako mladému nadšenci pro automatizaci z Východu, kde tehdy ještě tato technika nebyla dostupná, předvedl kouzlo interaktivní práce se vzdálenými informačními zdroji), první jméno autora, které mne napadlo jako selekční kritérium, bylo právě jméno Ing. Kofnovce – a databázový systém amerického Institute for Scientific Information ve Filadelfii, konkrétně databáze Science Citation Index, do které jsme se připojili, odpověděla hned dvojmístným číslem, znamenajícím počet hitů, neboli bibliografických záznamů, které autorství Ing. Kofnovce ve vybraných zdrojích, touto prestižní službou excerpovaných, dokumentovaly.

- 2) Práce byly prováděny v rámci úkolu P 18-121-001-09, její výsledky byly publikovány v Československu i v zahraničí, mj. v časopise *Naučno-techničeskaja informacija*, Ser. 1, č. 11/1971 nebo ve sborníku 3. mezinárodní studijní konference o klasifikačním výzkumu (Bombaj, leden 1975).
- 3) V roce, kdy dosáhl svého důchodového věku (1984), Ing. Kofnovec mnoho kolegů nepříjemně překvapil. Zatímco obvykle jsme spíše svědky „vyhrožování“ odchodem do penze a projevů těšení se na tuto životní etapu s tím, že často je tento odchod ve skutečnosti odkládán do poměrně vysokého věku, Ing. Kofnovec, aniž by předem dal cokoli najevo, „úderem hodiny H“ – tedy začátkem svého důchodového věku – uspořádal spolu se stejně starým Ing. Simandlem pro celý okruh svých kolegů a přátel v ÚVTEI důstojnou hostinu na rozloučenou a nesmlouvavě ze svojí šéfovské funkce odešel.
- 4) Jednalo se o kurzy, které vedl „počítačový inženýr“ a především zasloužilý pedagog informatiky Jiří Mikuláš na Ústavu informačních studií a knihovnictví v Praze-Jinonicích.